

היה הייתה אשה

"רצייתי לחבר ספר בגודל של רבע גליון נייר ולקרוא את שמו
'אדם' ויהא בו כל האדם. אבל נתיישבתי שלא לחברו".
ר' שמחה בונם מפשיסחא

* * *

ילד – לא היה לה לאסתר המלכה, והכתובים עוברים על כך בשתיקה. השתיקה הזו חוצה את הפרקים, ומצביעה על
בְּאֵר חלב באמצע הממשות, צוננת מרוב אהבה. מה כן היה לה? מלכות ומגילה שבה היא מגוללת את הַנֶּס הַנֶּגְלָה של
העם. אבל דווקא בְּשִׁתִּיקָה, ניכרות נגיעותיה העזות בחוויה של האובדן; שֵׁם, אסתר מסתכנת באנושי ובְּאֵלוֹהֵי כאחד.
ההתנסות הכאובה בעולמה האישי, דוחפת אותה אל עולם הסוד, עולמה של השפה העברית. רמז לכך אני מוצאת
במדרש הסתום "קבעוני לְדוֹרוֹת", שבו אסתר דורשת מחז"ל לכלול את המגילה בגוף כתבי הקודש; "כבר כתובה אני
בתולדות" – היא פוסקת. להבנתי, היא יוצאת מתוך חייה ומהעברית השגורה של הפסוקים במגילה, וחוזרת אליהם
אחרת. היא קושרת אותם להתגלות. לתהליך הזה יש סימנים בשפה.

* * *

אני רוצה לקרוא במגילה עולמות מקבילים, המסתתרים מאחורי שמה "**הדסה היא אסתר**"; מבקשת לראות בדמותה
של אסתר מספר ממדים; בממד של "**אסתר**" – דמות האישה נמתחת בין הטראגי לנשגב; ובמד של "**הדסה**" היא
אישה שמזקקת את הכאב החבוי, והופכת ל**מיסטיקנית**. אבל יותר מכך, "**הדסה היא אסתר**" – הוא לטעמי ביטוי
למצבים מחוללי תְּמוּנָה, (טרנספורמטיביים), שבהם התודעה מתעשרת בסוד האותיות, ומשחררת אל העולם חירות
חדשה; העולם הגלוי לעין – גִּדְל.

* * *

לשם כך, אני מציעה לראות במילה העברית סוג של מְאָנְדְּלָה. מאנדלה בסנסקריט, היא צורה מאגית שדרכה
מתחוללות תמורות; היא כוללת בתוכה את המילית מאנה – אותו כוח סגולי, מסתורי, ריפויי. אצל יונג היא סמל
לְ-**"עצמי"**, איכות נפשית השואפת למרכז נסתר באישיות. בטנטרה-יוגה, המנדאלה היא אמצעי להתבוננות, והיא
נתפסת כמקום לידתם ומושבם של האלים. במרבית המקרים צורת המאנדלה היא של פרח, צלב, גלגל, או ארבעון.
נדמה לי כי בתרבות הסוד היהודית היא מוצנעת בצורת מעגל, אותו גלגל בעולמות שסובב בין אור ישר ומקיף; היא גם
השושנה בשיר השירים ובזוהר; היא מגן דוד המכפיל את השילוש כשצד אחד פונה לעליונים והאחר לתחתונים. אבל
בעיניי, היא גם סוד השילוש בשורש המילה העברית. שילוש מתגלגל, המאפשר לשורש אחד להתפצל – באמצעות
סיכול אותיות – ולהתחלף בשורשים אחרים. בין אותיות השורש קמים עולמות שמכוננים סדרים חדשים שלא שיערנו
קודם. המרווחים האלו הם פתח ורמז להשגות גבוהות. איכות התמורה הזאת היא מסגולות השפה, וגם לשונות אחרות
מתנסות בה; אבל העברית היא היחידה שטוענת טענה נחרצת על קדושתה, מסלקת את השרירות שבלשנים מיחסים
לקשר בין מילה ומובן, והיחידה שמאמינה בתום ובתוקף שבה נברא העולם. ככזו היא כלי בידיו של האֵל. אבל היא גם
כלי בידנו, בידיהם של אלו הצמאים להיכנס בסוד הכתובים.

* * *

בהבנה שלי - אסתר היא מצב הוויה טרנספורמטיבי; בין קווי תפר אוקסימורונים, נפגשות ומשתלבות זו בזו פנים אחרות של אותה אישה. אישה שהיא סבילה ("וַתִּלְקַח אֶסְתֵּר אֶל בֵּית הַמֶּלֶךְ" אסתר, ב, ח) ומלכה הפועלת מכוח החלטתה; אישה שהיא השראה לאחרים, ויוצרת בזכות עצמה ("וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר... אֶת כָּל תִּקְוָה לְקַיֵּם אֶת אַגְרַת הַפּוּרִים הַזֹּאת", שם, ט, כט).

בעולמות השירה - אסתר היא גילוי של שחרזדה, אותה מלכה פרסית קדמונית - שאלף לילה ולילה היא טווה את דמיונה לתוך סיפור חייה; (כך אני מבינה את תשובתה במדרש "כבר כתובה אני בתולדות פרס ומדי"). בהיבט הזה אסתר היא כוח החלימה והדמיון, לצד היותה פֶּתַב זיכרון הנכתב בסוד האותיות. במובן עמוק, **אסתר היא אישה וסי-פור**; היא הוויה של פור, של הטלת גורל, ואני חשה שהיא עומדת על סף דק בין חולין וקדושה ואפילו בין אמונה וכפירה. הכרעה שלא להתנער מגורלה ("רַחוּ וְהַצֵּלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר", אסתר, ד, יד) קושרת את חייה ביכולת לנוע אל מימדים גבוהים. היא ה-"ונהפוך הוא" בעולם הנגלה והנסתר כאחד.

* * *

למי אכפת מחלומות

עכשיו אני מגיעה לצד טראגי נסתר במגילה, ורוצה לקרוא בה קריאה נשית שמדובבת מקומות אילמים. ואינני מתכוונת לגזירת הַשְּׁמַד שְׁאֵימָה על היהודים כְּעַם, הרי זו גזירה שהופרה, אף שהיא חוזרת לאיים בכל דור מחדש. אני מתכוונת לגזירה אישית, פנימית לאינסוף שאסתר גוזרת על עצמה בשתיקה.

אני רוצה לשרטט כאן בזהירות מאנדלה אחרת - כמין מגן דוד דמיוני; במשולש הגבוה שפניו כלפי מעלה, אווזים שלושה - אסתר, מרדכי ואלוהים - וכאן העם ניצל והנס נגלה. במשולש שקדקודו נוֹטָה לְמַטָּה, זה שזוויותיו חדות ומְשֻׁנָּנוֹת במיוחד, נתפסים שלושה - אסתר ואלוהים, וברווז ביניהם רוחש הילד-שאיננו, הילד שמעולם לא היה לאסתר, שוויתרה עליו כשנשלחה ליעודה. והם נתפסים בְּזוּוּיּוֹת כבקרנות המזבח ובוכים. רק אלוהים יודע כמה אסתר בוכה במסתרים. וכאן אמונתה משיקה לכפירה, משיקה ובוכה, בוכה וכופרת, ואף-על-פי-כן מאמינה.... וזו גדולתה האמיתית שנקנתה במחיר ייסורים גדולים כל כך עד שאלוהים עצמו עומד בצד; שמו אינו נזכר, והוא מעניק לאסתר את הפְּתוּבִים במגילה שנקנו במחיר חייה.

כדי לנסות להבין משהו נסתר כל כך, צריך להחזיק בתודעה, לצד המגילה, שלושה מקורות נוספים: סיפור העקידה בבראשית, מדרש "קבעוני לדורות", ומצוות "שילוח הקֶן" בגמרא. ומה לשילוש המוזר הזה - ולענייננו?

* * *

מצוות שילוח הקן.

"כִּי יִקְרָא קֵן צִפּוּר לְפָנָיִךְ בְּדֶרֶךְ בְּכָל עֵץ אוּ עַל הָאָרֶץ אֲפֹרְחִים אוּ בִיצִים וְהָאֵם רִבְצָת עַל הָאֲפֹרְחִים אוּ עַל הַבִּיצִים לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים: שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהֶאֱרַכְתָּ יָמֶיךָ:"(דברים כ"ב, פסוקים ז-ו)... מה ת"ל לפי שנאמר... שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך... בדרך - ... אמר רב: מצא קן ביים חייב בשילוח... מצא קן בשמים... חייב בשילוח הקן... **מצא קן בראשו של אדם** מהו? אמר: (שמאל ב טו) **ואדמה על ראשו**... המן מן התורה מנין?... **אסתר מן התורה מנין? (דברים לא) ואנכי הסתר אסתיר**... מרדכי מן התורה מנין?..."

חולין דף קלט עמוד ב

הגמרא איננה קושרת מפורשות בין מצוות שילוח הקן למה שנראה כצוהר למעמקיה של מגילת אסתר; אבל היא מניחה את הדברים זה לצד זה, בסמיכות תמוהה. כשמסתיים נוסח המצווה במילים "אדם... ואדמה על ראשו" תוכפים לה בנשימה אחת הכמו-פתיחה למגילה: **"אסתר מן התורה מנין? ... ואנכי הסתר אסתיר"**. וכך מונחים הפסוקים בקרבה טעונה, נושמים מתוך אותן תיבות, ושותקים. הם מְשַׁלְּחִים את הקורא הנבוך למסע חיפוש אחר מובן. ובאיזה אופן וירטואוזי ממש, הם מחייבים את התודעה להתחקות אחר האובדן, ולהתנסות בו ממש; הקורא אבוד בניסיונו להבין מה היה המניע לְחִיבוּרִים. לא מיד נגלה לי הדבר, הוא התעקש על חֲבִיוֹנוֹ, ועם זאת לא הניח. אלוהים אדירים, מה הקשר בין מצוות שילוח הקן לפתיחות לאסתר, שאלתי את נפשי?

הלכתי לאט, כמו אישה, פורמת וטווה אותיות. קודם היה עלי לפרום את הקן ממובנו השגור. ניסיתי לשכוח את קן-הציפור, ופניתי להתבונן במשמעויות סמויות. נזכרתי באחד מכינוייו של האל בצירוף "קונה שמים וארץ" (בראשית יד, 19, 22), "הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך", (דברים לב' 6), ובעולם שהוא קניינו. זכרתי כי גם התפילה רצופה ביטויים שגזורים משורש ק.ן. וכך נכתב:

"...ובטובו מחדש בכל-יום תמיד מעשה בראשית; מה רבו מעשיך יי, כולם בחכמה עשית, מלאה הארץ קנייניך"; "... מלכנו יוצר משרתים ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלוהים חיים ומלך עולם; כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים כלם קדושים וכולם עושים באימה וביראה רצון קוניהם..." (שחרית ליום ראשון של ראש השנה)

השורש "קן" מלשון קינון קרוב במקורות להוראה של קניין גשמי ורוחני. אבל במקום אחד בבראשית נעשה בו שימוש מדהים והוא נקשר ממש בהיפוכו. בבראשית, אומרת חוה: **"קניתי איש את ה'"** (ד', 1) והיא קוראת לבנה **"קין"**; מרגע זה נקשר הקניין בסילוקו, וקדושת הַקְּרָבָה נחמתת באפשרות הַאֵין, באוזלת יד למול אובדן שאין לו פשר מפורש. הוה עתידה לאבד את בניה; קין ירצח לימים את הבל שמנחתו נתרצתה.

טעונה בכל האפשרויות האלה אני שבה למצווה הסתומה של שילוח הקן. אבל עלי עוד להזכיר: בראשונה מחשבת הרחיקה עד להבנה שמדובר פה על מעשה פולחני המשחזר את פעולת הבריאה; שילוח הציפור שנעלמת ברקיעים ומשאירה את הקן ברשות העולם, דמה בעיניי לַצְמִצּוּם הראשון, לפירוד בין אלוהים - עילת העולמות - לבין העולם. בשני המקרים נשאר בידנו עדות רק על השארית - העילה נעלמת - אין בכוחנו להשיגה.

הציפור הפכה בעיניי משל להווייה המתקשה לתפוס דברים כההוד ללא מקור. וכולנו מתקשים בכך. בעיניי היה זה קודם כל מהלך של תודעה המתנסית ביכולת להכיל בתוכה מצבים של אין, של היעדר גמור, ובכל זאת להרגיש עד כמה הם מלאים. רק כך, כמצב צרוף של הווייה, יכולתי להפיק משהו מהשגב המגולם בה, דבר שהפֶשֶט לא אֶפְשֶר לי.

כעת, בהקשר של מגילת אסתר, אני מבינה עוד משהו מאותו סוד גנוז; עכשיו התובנה שלי חתומה לא רק בגוף ציפור אלא גם בגוף אישה. אני מתבוננת במצוות שילוח הקן - ואסתר משיבה לי מבט; ולרגע אני אסתר - אישה לדורותיה. במצוות שילוח הקן פורמים את הציפור מקינה, מרחיקים את האם מאפרוחיה. מישהו מפר את שלוות הקינון, מתערב בחום הגוף. אני רואה ציפור רבת יופי אבודה בצינת השֶקֶקִים וגוזליה מופקרים. עכשיו הכול נפרד. קינה של הציפור אחוז חזק בקינה, בבכי, בנהי. שילוח הקן מהדהד לי כאלגיה לחיים שאבדו. אולי זה סוד "אדם ואדמה על ראשו" - מחווה סתומה של אַבֶּל, שמסיימת באופן תמוה את הדיון במצוות-השילוח. מכאן ואילך נכתבות בגמרא הפתיחות לאסתר. "אדם... ואדמה על ראשו" מכריחים אותי לחוש בכי חבוי; כזה שקינן גם בשמו של קין. המוות עומד מחריש בפתח המגילה ונעטף כגלעין בפירות הנגלים של הכתוב.

* * *

קבעוני לדורות

"שילוח הקן" העלה בזיכרוני את המדרש "קבעוני לדורות" שבו מתעקשת אסתר על הכנסת המגילה לגוף כתבי הקודש. שלוש פעמים נזכר במדרש: "שלחה" "שלחו" "שלחה" - צפיפות כמעט לא סבירה בטקסט קצר כל כך.

"אמר רב שמואל בר יהודה: שלחה להם אסתר לחכמים: קבעוני לדורות! שלחו לה: קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות. שלחה להם: כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס".
תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד א

רק אישה בהולה מהרָחֵם הריק יכלה לבוא לפני חכמים ולתבוע - קבעוני לדורות - לא משום שגבה לבה, ואפילו לא משום שבדין היא ראויה שתהייה המגילה על שמה; אלא הרחם הריק דוחק בה! אין לה ילד לאהוב ולא שארית להיאחז בה; ואהבת עם, גדולה ככל שתהא, היא מופשטת מדי עבור נפש אישה.

פעמיים נזכר במגילה הצירוף "אחר הדברים האלה" (ב' א), "אחר הדברים האלה" (ג' א) ואני שומעת רעם ניחר מתגלגל לעברה של אסתר, ואז קולה נשמע:

"... כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֹצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אֶת דָּתוֹ לְהִמִּית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת שְׂרָבִיט הַזֶּהב וְחָהָב וְאֲנִי לֹא נִקְרָאתִי לְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם... וַיֹּאמֶר מֶרְדֳּכָי לְהָשִׁיב אֶל אֶסְתֵּר אֶל תְּדַמִּי בְּנַפְשׁוֹ לְהַמְלִיט בֵּית הַמֶּלֶךְ מִכָּל הַיְּהוּדִים: כִּי אִם הִתְרַשׁ תִּתְּרִישִׁי בְּעַת הַזֹּאת רִיחַ וְהִצְלָה יַעֲמֹד לַיְּהוּדִים מִמְּקוֹם אַחֵר וְאֶת וּבֵית אֲבִיךָ תֵּאבְדוּ וְיִזְדַּע אִם לַעֲת כְּזֹאת הִגַּעְתָּ לְמַלְכוּת: וְתֹאמְרִי אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל מֶרְדֳּכָי: לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשׁוֹן וְצוּמוֹ עָלַי וְאֵל תֹּאכְלוּ וְאֵל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לִילָה וְיוֹם גַּם אֲנִי וְנַעֲרָתִי אֲצוּם כֵּן וּבְכֵן אָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כֹדֶת וְכֹאֲשֶׁר אֲבַדְתִּי אֲבַדְתִּי: וְיִהְיֶה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְתִלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת" (אסתר, פרק ד', יא-ט; פרק ה', א)

מספר ביטויים מהדהדים כאן בעוצמה: **אחר הדברים האלה... אחת דתו להמית... לך... שלשת ימים לילה ויום** גם אני ונערוטי... **וכאשר אבדתי אבדתי... ויהי ביום השלישי**. ואינני יכולה שלא לשמוע כאן ברקע קול נסתר של מקהלה, מקהלה של פסוקים קדמוניים המעלים באוב את סיפור העקידה בספר בראשית.

"ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני: ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אליך: וישכם אברהם בבקר ויקח את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים: **ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק: ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם: ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו: ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השם לעלה: ויאמר אברהם אלהים יראה לו השם לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערף את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשהט את בנו" (בראשית כב, א-י)**

ומרגע שעלו הפסוקים בתודעתי, הם שם לתמיד. ואני חוזרת כעת למגילת אסתר.

הפסוק **"כאשר אבדתי אבדתי"** מקבל מעתה משמעות מצמררת. אסתר מותחת בו את האבדון אחורה וקדימה. "אבדתי" הראשון נע במסלולים מובנים; היא מסתכנת כאשר היא הולכת לא קרואה אל חצר המלך ("אשר לא יקרא אחת דתו להמית"). ב"אבדתי" השני בוחק העדר אחר, הוא בא מחושניות שהושתקה, מבטן שהתרוקנה מעיבור. שכן ההכרעה הזו להעמיד את חייה לרשות עמה, היא במובן נסתר גם עקדת הילד, הסכמה אילמת של אסתר לעקוד את חייה האישיים. באותו רגע נשמע רעש לבן, סוף והתחלה, שניהם אחוזים בויתור שאסתר וויתרה. היא שמופיעה במגילה יתומה מאב ואם, שכולה מעכשיו גם מפרי בטן. גורל מעגלי, חדור בתחושה של אין. בהינזמה מוכמת מדמעות היא הולכת אל שליחותה: **"ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות"**. משפט קצר, אוצר מילים מצומצם, תחביר מאופק, חתום בנקודה. והקורא הדק, מותש כאן מכוחה של השפה לאגור את הצעקה בתוך השקט.

עכשיו, שהיא כולה ברשות אלוהיה ועמה, היא מבקשת במדרש, **"קבעוני לדורות"**, ופוסקת **"כבר כתובה אני"**. במילה **"קבעוני"** אנחנו נרמזים: **קב – עוני**: תחילתה של הדרישה היא מידה של **עוני**, של **עיוני**, אך גם תביעה ברורה **למענה!** והכתב – **"כבר כתובה אני"** – הופך להיות **כתובה** נסתרת לאלוהיה, שעה שהיא נכנסת לתחום הנסתר של **"חופת דמים"**. עכשיו היא נאחזת בגוף האותיות, כשארית יחידה שפתוחה לה, ושולחת מגילה גלויה לעתיד. אסתר מגילה את יגונה, ואני מבקשת לקרוא כאן 'מגילה' לאי כשם עצם, אלא כפועל: מלשון גיל, היא מגילה את האחרים, משמחת..;

אבל **בקרבנה** הזו לתחום הקדושה נרמז **קורבן**. **"וקרבנתו מלכנו לשמך"** אנחנו מתפללים בשחרית ראש השנה. ואסתר, אכן קרבה לשם השם, **וקרבנה** מוצנע: **"ויושט המלך לאסתר את שרביט הדגב אשר בידו ותקרב אסתר"** (ה, ב). והיכן מוצנע הקורבן? בשרביט, שנשלח אליה כמאכלת סמויה שהתלבשה כשרביט זהב. אבל הקורבן מוצנע גם בצהלת ההמונים. האמונה העמוקה הזו שאסתר ומרדכי חולקים בייעודם, מתבררת בכתובים כתכליתו של מרדכי; זוהי היא תכלת-מרדכי: **"ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריו בוצ וארגמן (ח, טו);** דורות שרים עליה. היא מהדהדת לי גם בעומק פתיל התכלת שגברים יהודים **לדורותיהם** – עוטפים בו גופם: **"ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדרתם** ונתנו על ציצית הכנף **פתיל תכלת;** והיה לכם לציצית וראיתם אתו וזכרתם" (שחרית ליום ראשון של ראש השנה).

ואסתר, איפה **דורותיה**? במובן פנימי-לאינסוף היא אישה שהקריבה את העולל שכמעט נתפס ברחמה על מזבח העם. וכאן אנו עדים לדבר מדהים: הילד ההוא אינו נזכר בכתובים, הוא אבד. שרה אמנו נעלמת מספר בראשית לאחר שעלה במחשבה להקריב את יצחק. לבה נשבר - אומרים חז"ל. אישה אינה בנויה לעמוד בניסיונות כאלה, ושרה נזכרת שוב רק במותה. בהדהוד מצמרר, אסתר עוקדת את הילד בְּמוֹ פיה, ואלוהים נעלם, שמו אינו נזכר במגילת אסתר. אני מאמינה שלבו נשבר. המגילה הכתובה הזו, כְּתוּבָתָה שהרתה בשפתיה - היא עֲדוּת לנשיות שלא תיאמן - כתב זיכרון לקורבנה.

* * *

בסיפור הנגלה, יש שְׁמָד שהופר, אבל בקריאה שלי יש גם מוות אישי שהוצפן, ולמוות הזה יש שֵׁם וּפְנִים - אסתר. לא במקרה שנת המלך נודדת "**בְּלִילָה הַהוּא נְדָדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ**" (ו, א) ושמו המפורש אינו נזכר. לתוך הקריאה הזו שלי, מהדהדים עולמות מקבילים בהרבה פסוקים במגילה, ואביא את מקצתם; "**רווח והצלה**" כבר אינם רק מלשון יתרון ורווחה, אלא גם מלשון פער. **רווח** - הוא מְרוּוח, פעימה חסרה של החיים; זו התענית שאסתר מתקדשת בה לא רק כדי לבקש על חיי העם - וזה הַפְּשֵׁט - אלא כדי לסמן שְׁבָר שֶׁנִּבְקַע בתוך חייה ממש; וזה הסוד, וזה תענית לתמיד, ולא רק בגלל מה שנהוג לחשוב. ו-**הצלה**? אני מבקשת לקרוא אותה גם מלשון "צֶל". צל הועב על חייה, והיא מתענה בו לדורות.

אם תרצו - אסתר גם היא השכינה שבוכה במסתרים, וּפְתַב-הַכְּתוּבָה שהיא כותבת לאלוהים ("**כבר כְּתוּבָה אני..**") מוכתם תמיד בדמעות. אם תרצו, היא חלק בזיווג הקדוש בין תפארת למלכות, שמכווחו העולם קיים - בסוד הספירות. אבל בשבילי היא אישה, לפני כול מובן אחר, היא אישה שהעמידה את גודל אסונה לרשות גורל האחרים. היא ויתרה, אפילו לא נזכר שהתחננה לילד, בכך היא נבדלת מכל הנשים במקרא! בְּפִן האישי של חייה היא מחרישה ומביאה את הקדושה הלא-נראית לשיאה. מאותו רגע שהכריעה - "**כאשר אבדתי אבדתי**" - חייה האישיים נתפסים כחולין לכל דבר - אין שוֹנָה אפילו להזכירם.

על השערורייה הזו המגילה מכסה היטב. אבל האם מה שמחריש - מתמסר לשתיקה - אינו זוכה כאן למלוא התהודה - למלוא השגב? האם אין הריק - כותב כאן שורות מן העזות ביותר במגילה? הטקסט מצליח לייצר בתוך הדממה איזה נימה כמוסה, מתעקש שנבחין בתנועה חבויה בתוך הריק; באמת אין שום קול, אי אפשר לזהות קולות של ממש. אבל יש כאן שרטוט חרישי של נייע אֶלְגִי שהורחק מחוץ לסיפור, ודווקא לכן איננו פוסק להיות נוכח. המילים "**שאלתי ובקשתי**" אוחזות במגילה כמין נקודת עוגב, נמוכה, ומצטרפות לקינה סמויה "**איִכְכָּה**" שאינה פוסקת:

"וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאַסְתֵּר בְּמִשְׁתָּה הֲיִין מֵה שְׂאֵלְתָךְ ... וּמֵה בְּקִשְׁתָּךְ ... וַתַּעֲנֵנִי ... שְׂאֵלְתִי וּבְקִשְׁתִּי ... טוֹב לָתֵת אֶת שְׂאֵלְתִי וְלַעֲשׂוֹת אֶת בְּקִשְׁתִּי (ה, ז' ח'); "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאַסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי ... מֵה שְׂאֵלְתָךְ ... וּמֵה בְּקִשְׁתָּךְ ... וַתַּעֲנֵנִי ... תַּנְתַּנְוּ לִי נִפְשֵׁי בְּשֵׂאֵלְתִי וְעַמִּי בְּבִקְשְׁתִּי" (ז, ב' ג'); "...וּמֵה שְׂאֵלְתָךְ וַיִּנְתַּנְוּ לָךְ וּמֵה בְּקִשְׁתָּךְ עוֹד וַתַּעֲשֵׂ: (ט, יב); "כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי" (ז, ד') "... וַתַּפֵּל ... וַתִּבְרַךְ וַתִּתְחַנַּן ... לְהַשִּׁיב ... אֲשֶׁר כָּתַב לְאַבְד ... כִּי אִיכָכָה אוֹכַל וְרֵאִיתִי בְּרַעְיָה אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת עַמִּי וְאִיכָכָה אוֹכַל וְרֵאִיתִי בְּאַבְדָּן..." (ח, ג' ו').

מלכה עצובה – מיוסרת (אסתר – יסור); ועד כמה היא פזרנית, נוהגת בחייה בנדיבות שלא תיאמן. אסתר היא אישה שהפכה את הכפירה שרובצת לפתחה – לכפרה. מגלגלת את הפור – מפורענות – לפריון – לספור; ומהמקום הזה של הסילוק היא פוֹרָה – ולא הפרי של בטנה נחגג, רק הסיפור של העם. הרבה נמחק – אבל נולד מעשה של אהבה לעולם. זוהי דלות במלוא כוחה! במחווה עמוקה של אהבה אסתר מְפַנָּה את עצמה-מעצמה כאומרת "הנני". היא האם ו"העולל-שכמעט" – שניהם אחד. הרים של שקט הכתובים מגלגלים לפתחו של האין הנשי. מה חשבה חוה כשהבל אבד? מה חשבה שרה כשעקדו את יצחק? מה חושבת אסתר? לא נכתב. וברגעים האלה, מה שנעדר מהדהד את המלא במלוא כוחו. כמין תְּשָׁלִיל, על דרך השלילה, נברא עולם. ובמעשה הזה האישה דומה כל כך לאלוהיה ש"צמצם עצמו אין-סוף... ואז נשאר מקום פנוי – ואויר – וחלל ריקני..."

* * *

חכמים יכלו לזקק את מחשבתם ולתהות מהו ה"יש", ולמה ה"אין", ומה "האינסוף" האלוהי. הרמב"ם רואה ב"אין" ביטוי לחומר קדמון נעדר צורה: "שהעולם... האלוה המציאו אחר ההעדר הגמור המוחלט" (מורה נבוכים, ח"ב, יג); הזוהר מדבר על ספירת כתר כ'אין קדמא' (ח"ב רלט ע"א); רמ"ק כותב על הסתום מכל סתום, "סתוימאה דכל סתימין הנקרא אין" (פרדס רימונים, עו', ע"א).

והשְׂכִינָה-האישה? בוכה. היא מופיעה כולה כְּהַתְגַּלוּת של שאלה. אין לה מילים לומר, רק להאמין שהם האחרים, יודעים משהו שלה אין כוחות לשאת. היא מקשיבה לגבישים נדירים שבהם מצטללת המחשבה האנושית במבט מזדכך והולך, מבט שנחתם-ונפתח ברוח דקה שבדקות. והאישה נעקפת במבוך של מילים כְּבִדּוֹת כוונות, ושוקת; רק אצבעותיה מרפרפות מעל העיניים – היא בוכה.

<

"כל מקום שיש מה לראות, עין אלוהים פקוחה עליו: אדם קורא- אלוהים מטה לו אוזן; אדם מאזין - יש שבוקע אליו הקול מפי אלוהים... אדם נכסף אל קרבתו או מבקש לרחוק ממנו במריו - אלוהים ירד ויקרה לקראתו בחצי הדרך או יתייצב מולו במחוז מנוסתו"
פרנץ רוזנצוויג, כוכב הגאולה

"עד חצי המלכות" - מפציר אחשוורוש באסתר, רק אמרי "מה לך... ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך... מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש... (ז, ב)" "מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש... (ט, יב) הנה... נתתי לאסתר... ואתם כתבו... (ח, ד' ח'").

בסוף אני שומעת כתב אהבה נרעד, תלוי בין שניים. הקריאה הנואשת "שאלתי ובקשתי", שעלתה כנהי מקולה של אסתר, מרעידה את הרצון להקשיב לה, לעטוף, להיענות, להעניק; הנה... נתתי לאסתר... ואתם כתבו....

* * *

כשביקש המלך אישה, תחת זו הממאנת לעזוב את משתה הנשים ("גם ושתיה המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך" א, ט), זו שגם שמה רומז-מה למהותה (שתיה - ושתיה), יוצאים רצי המלך בהולים לחפש בכול הממלכה. וכך נכתב -

"בערב היא באה ובבקר היא שבה... לא תבוא עוד אל המלך כי אם תפץ ביה המלך ונקראא בשם... ובהגיע תר אסתר... לא בקשה דבר... ותלקח אסתר אל המלך... ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות וישם כתר מלכות בראשה וימליכה... (ב, יד'-יז).

בלשונם של המקובלים, הביטוי "בערב היא באה ובבקר היא שבה" מיוחס לנשמה; גם הקריאה בשם - "ונקראא בשם" נאמרת על נשמתו של האדם. שלא כמו ושתיה, אסתר נרמזת כקרובה לעולמה של הנשמה, ויאהבנה... וימליכה...

שם - הוא שמה של הנשמה, רמזו המקובלים, ועשויה להיות לו עוצמה מאגית. המקובל ר' משה קורדוברו רומז לכוח המאגי של השם בסדר עבודת יום הכיפורים. "שם המפורש... הוא נשמה לכל השמות ולכל הכינויים ולכל ההוויות ולכל הספירות"; הזכרת השם הזה ביוה"כ נועדה "להמשיך הנשמה הנעלמת אל הספירות ולמלאת פגימתן" (סדר עבודת יוה"כ כא עא-עב). יש לשם סגולה תיאורגית, יכולת לחולל תמורה עד שחושך הפגם יתבטל בעולמות. זוהי יכולת גבוהה שעליה רמזתי בתחילת דברי.

נוכחותו של סוד מחריש נרמז בכפל שמותיה של אסתר. "הדסה היא אסתר" הם שמות של אותה מלכה בהסתר הולך ומחלחל עד לעומק. הסוד הזה מאפשר לחייה לכאוב, ובה בעת לעבור למהות אחרת. בתוך סדק דק בין שכחה וזיכרון, חיים ומוות, אסתר לפי שמה היא "סתרי-אותיות" שבהם תלויים העולמות ("אסתר אסתר א' - ת'"). והדסה? בתוך שמה גנוז שם ההוויה (שם בן ד' אותיות, מוקף באות ה' - הדסה) - ובאמצע מסתרות בהיפוך אותיות "סוד" (הדסה). פנימיות השם רומזת שיש בו סגולה, והיא קושרת את אסתר לידע גבוה בסתרי אותיות, ומעניקה לה יכולת

לחולל תמורה קיומית. בזהר שיר השירים נכתב: "הביאני המלך חדריו... לגלות הסודות העליונים... יש לדעת, שלא נמצא קשר הדברים בכתוב... אלא בסוד האותיות תלויים העליונים והתחתונים, וכל העולמות. וקשר הדברים כך הוא... קשר של שבח אל האור".

עכשיו זו הדחיפות למסור הלאה את הכאב על כל הזהר החבוי בו. היא אישה, כאב מחולל בה לידה. איננה יכולה להתעטף בכאב, מבלי להפוך אותו לשיעור חייה, לפרקו למידותיו - לשיעורין, ולשער ממנו שערים אל מהויות גבוהות. הסוד, גרעין נשמתה, מזהיר מתוך שמה; שיש בה את הסגוליות לחולל תמורה בעולמה, לפתוח בתוך הארצי את השמימי, היא יודעת. "וּתְכַתֵּב אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה ... כָּל תְּקֵף... אֶגְרֵת הַפּוּרִים ... וּמֵאֲמֵר אֶסְתֵּר קַיִם ... וְנִכְתָּב בְּסֵפֶר" (ט, כט, לב). "קבעוני לדורות... כבר כתובה אני" - היא שולחת לחכמים, ומצליחה לזקק מובן חדש מהאובדן, ולהרחיק מרחק ניכר משם.

* * *

"לשון היא קולמוס הנפש" (פ. רוזנצוויג); ורק עכשיו אני מבינה עד כמה האותיות עוטפות את גוף המגילה, באותו רישול-לכאורה שבגד מחבק את הגוף. ובמקום להיכנע לכוח כבידה של המילים, ולהישמש מטה, אל מובן אחד וקבוע, האותיות נחות על הכתוב. הן חמקמקות, מתקיימות תוך היעלמותן, והפסוקים יכולים לברוא דרכן מובן שונה כל פעם מחדש. יש בהן איזו פשטות שלא מסגירה כלל את אפשרויות הדיגום וההרחבה המורכבות. הצלליות הגרפיות שפוסלו ביד בוטחת, נאספות בְּמָה שנדמה כְּמוֹבֵן שְׁגוּר, כחיתוך קר ופסקני של מילים. אבל אפשר לראות כאן את האש, לרצות לגעת בחשמל. זו הרגישות, היכולת להתפורר, ולהיקלע לתוך מרחב חדש של משמעות, זו היא שמאפשרת להביט אל מקורות הכוח של האישה, אל מקורות היופי של השפה. שתיהן חוות את החיים בממד הסוד.

הדסה טל 054.4946615 info@hadassatal.com www.hadassatal.com